

DET GRØNLANDSKE LÆGDOMMSYSTEM

En anmeldelse af Agnete Weis Bentzons bog »Ret og reformer«

AF LANDSDOMMER HENNING BRØNSTED, KØBENHAVN

De regler, der gælder i Grønland, bygger i væsentlig grad på danske love og retsprincipper, som mere eller mindre er tilpasset de særlige geografiske, sociale og kulturelle forhold i landet. Udviklingen fra det lukkede kolonisamfund til en ligestillet del af det danske rige indvarsledes med Grønlandskommissionens betænkning 1948-50, som gav stødet til dybtgående ændringer inden for alle samfundslivets områder. Man ville bort fra kolonitidens dobbelte retssystem, hvorefter grønlænderne stod under grønlandsk ret, mens de danske i Grønland hørte under de danske love, og indføre ligestilling mellem de to befolkningsgrupper. Gennemførelse af fuld retsenhed mellem Grønland og Danmark var imidlertid hverken ønskelig eller praktisk mulig på grund af de betydelige afvigelser mellem de to dele af riget og de forskellige udviklingstrin, de to samfund befandt sig på, men mange af nyordningerne blev til efter dansk mønster, og de blev administreret af danske, som udsendtes til Grønland for at hjælpe til med at få det nye samfund til at fungere.

Der er dog også områder, hvor hensynet til grønlandsk retsopfattelse og retstraditioner og til samfundets særpræg iøvrigt har resulteret i grønlandske særordninger, som i væsentlig grad adskiller sig fra de regler der gælder i Danmark. Det er tilfældet for kriminalrettens og retsplejens vedkommende.

Det kriminalretlige sanktionssystem, som blev lovfæstet ved kriminalloven fra 1954, har videreført den grønlandske tradition med at tilpasse sanktionerne efter gerningsmandens personlighed og sociale baggrund og såvidt muligt undgå at udelukke ham fra samfundet. Systemet bygger på forudsætningen om dommernes kendskab til lovovertræderne og deres miljø, og der er derfor en nær sammenhæng mellem kriminalretssystemet og den grønlandske lægdommerordning.

Efter den grønlandske retsplejelov fra 1951 udøves domsmyndigheden i første instans af de såkaldte kredsretter, som er lægmandsdomstole bestående af en kredsdommer og 2 domsmænd. Der findes en kredsret i hver af Grønlands 18 kommuner, og kredsretterne behandler alle slags sager, civile og kriminelle, faderskabssager, ægteskabssager, skiftesager m. m. Kredsretternes afgørelser kan appelleres til Grønlands landsret, som beklædes af en juridisk uddannet retsformand og 2 domsmænd, der er udpeget af Grønlands landsting for en periode af 4 år. Kredsdommerne beskikkes af lands-

dommeren efter forhandling med rigsombudsmanden for en 4 års periode, og kredsretternes domsmænd vælges af vedkommende kommunalbestyrelse ligeledes for 4 år. Retsplejelovens regler om behandling af retssager bygger på de samme hovedprincipper som dansk retspleje, men loven er betydeligt forenklet i forhold til den danske retsplejelov og indeholder en række særtræk, hvoraf det væsentligste er lægdommerelementets dominerende betydning. Man har herved sikret, at retsplejen i første instans kunne udøves af medlemmer af den lokale befolkning, som i kraft af deres tilknytning til landet, dets sprog og kultur besidder særlige forudsætninger for at afgøre konflikter blandt samfundets medlemmer.

Retsplejeordningen blev til som et resultat af Grønlandskommissionens betænkning. Når kommissionen foreslog en ordning med lægdommere fremfor juridiske underrettsdommere skyldtes det iøvrigt nok så meget praktiske og økonomiske hensyn. Befolkningen var omkring 1950 på ca. 23.000 mennesker eller som en mindre dansk retskreds, men den boede spredt over en 2000 km lang kyststrækning på ca. 150 beboede steder. Folketallet de enkelte steder varierede fra ganske få op til 1000. At indføre både professionelt politi og professionelle dommere i første instans anså man for kostbart og for tungt et apparat i forhold til det forholdsvis lille antal sager der kunne blive tale om. Man valgte professionelt politi, som også kunne tildeles andre opgaver end de rent politimæssige. Som dommere tænkte kommissionen sig lokalt ansete personer med en anden hovedgerning som kunne passes ved siden af kredsdommerhvervet. Som garanti for en forsvarlig retspleje indførtes en appelinstans i Grønland med en jurist som retsformand.

Der er ingen tvivl om, at man forudså store vanskeligheder for kredsdommersystemet efterhånden som de samfundsændringer, der var planlagt af Grønlandskommissionen, slog igennem. Man regnede således med, at juridiske dommere måtte afløse lægdommerne inden for en ikke alt for fjern fremtid. Der kom også vanskeligheder, ikke mindst fordi de ressourcer, der blev tildelt retsvæsenet i konkurrencen mellem de offentlige væsener om anlægs- og driftsmidler, var yderst sparsomme.

Lægdommersystemet består imidlertid fortsat, men hvordan har det klaret sig under den omvæltning af samfundet, der har fundet sted i Grønland siden 1951? Har kredsretterne kunnet følge med udviklingen, har de været i stand til at løse de konflikter, som er opstået under de ændrede samfundsforhold?

Disse spørgsmål er genstand for en retssociologisk undersøgelse i Agnete Weis Bentzons bog »Ret og reformer«, som beskriver og vurderer den grønlandske retsplejes virke i årene 1951–1976. Forfatteren, som er professor i samfundsvidenskab (retssociologi) ved Roskilde Universitets Center, har gode forudsætninger for en sådan undersøgelse, idet hun gennem hele 25 års perioden har fulgt retsudviklingen i Grønland på nærmeste hold. Hun var deltager i den juridiske ekspedition, som i 1948 besøgte alle beboede steder

langs den grønlandske vestkyst for at indsamle viden om den grønlandske sædvaneret på civilrettens og kriminalrettens område. Hun har som sekretær for Det grønlandske Lovudvalg siden dets nedsættelse i 1951 været med i arbejdet med gradvist at indføre fælles regler for grønlændere og danske i Grønland. 1963-64 var hun konstitueret landsdommer i Grønland, og hun har siden under flere besøg i Grønland bl. a. som fast deltager i kredsdommermøderne og tillige som redaktør af Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen holdt sig à jour med domstolenes arbejdsvilkår og retspraksis.

Bogens første del beskriver kredsretternes vilkår i 25 års perioden. Her ved tænkes ikke blot på de ydre arbejdsbetingelser som dommernes aflønning, deres mulighed for frigørelse i nødvendigt omfang fra arbejdet i hovederhvervet, tilvejebringelse af sekretærbistand, tolkehjælp, retslokaler m. v. Der skildres tillige den betydning som de mange ændringer inden for samfundslivets områder har haft for retsvæsenets funktioner. Det er vigtigt for forståelsen af domstolenes rolle at få belyst sammenhængen mellem retsudviklingen og den almindelige samfundsudvikling.

Samfundet har i denne periode udviklet sig med forskellig hast og forskellig styrke i de enkelte dele af Grønland. Stærkest er det gået i byerne, hvor opførelsen af fiskeindustrier, anlæg af havne og veje, udbygningen af sundhedsvæsenet og skolerne, nye boligformer og væksten af private erhvervsvirksomheder har ændret levestandarden og rokket ved de gamle traditioner. Betjeningen af de mange tekniske anlæg og udbygningen af administrationen og andre offentlige væsener har stadig øget mængden af udsendt dansk arbejdskraft. Uddannelsen af de unge er intensiveret, men har ikke kunnet følge med behovet.

I bygderne, navnlig i fangerdistrikterne i den nordlige del af Vestgrønland og i Nord- og Østgrønland, har udviklingen ikke sat sig så stærke spor. Her findes endnu træk af den traditionelle livsform med storfamilier, der lever i produktions- og forbrugsfællesskab, men mange fra bygderne er indvandret til byerne, til dels som følge af koncentrationspolitikken, der havde til mål at samle befolkningen omkring de såkaldte åbentvandsbyer i den midterste del af Vestgrønland, hvor havfiskeri og besejling er mulig hele året. Efterhånden er mange bygder blevet totalt affolket.

Forfatteren fremhæver, at udviklingen har medført mange modsætningsforhold og nye konfliktformer, som retterne enten direkte har måttet tage stilling til eller som på mere indirekte måde har præget dommernes afgørelser. Der er modsætningen mellem gammel og ny livsstil og mellem de forskellige retsopfattelser, der knytter sig til den traditionelle produktionsmåde og den nye privatkapitalistiske produktionsform. De forskellige udviklingstrin i byer og bygder kan også føre til sammenstød mellem forskellige retsopfattelser hos by- og bygdebefolkning eller i forholdet mellem Vest- og Østgrønland, hvor udviklingen heller ikke er sket i samme tempo.

Ændringen fra kolonitidens statsstyrede samfund, hvor al handel og pro-

duktionsvirksomhed var underlagt Den kgl. grønlandske Handels (KGHs) monopol, til fremkomsten af et privat erhvervsliv og nye pengeinstitutter har ført nye kontraktformer og samarbejdsrelationer med sig, der kan resultere i konflikter, som retten må løse. Stadig flere er overgået fra at være frie erhververe og husmødre til at blive lønarbejdere med deraf følgende løn- og arbejdsproblemer. Konflikterne vil ofte være mellem en grønlænder på den ene side og et dansk ledet erhvervsforetagende på den anden. Eller mellem en grønlænder og en offentlig institution som KGH, GTO (Grønlands tekniske organisation), ESU (Erhvervsstøtteudvalget) eller BSU (Bolligstøtteudvalget). Tidligere tiders autoritetstro overfor danske embedsmænd og offentlige institutioner er ikke så udbredt længere, og der er flere eksempler på, at borgere går til retten, når de føler sig uretfærdigt behandlet af myndighederne.

Der er også modsætninger mellem den gamle og unge generation. De store forandringer i 1950erne og 60erne har været ledsaget af sociale og familiemæssige problemer, som ikke fandtes i fortidens små samfund. Tidligere oplærtes børn og unge af forældrene i de traditionelle erhverv og overtog efterhånden et medansvar for familiens tilværelse, mens de nu i skole og lærepladserne beskæftiger sig med noget, som kun har betydning for en fremtidig tilværelse, der er en helt anden end den forældrene kender til. En del af de unge bliver ikke tilpasset uddannelsessystemet og formår ikke at finde sig en plads i samfundet, og mange af disse nye tabere er retstens klienter i kriminalsagerne.

I kolonitidens Grønland fandtes kun ganske få og spredte skrevne regler. Retstilstanden var præget af sædvaneret, som den gav sig udtryk i kommunerådernes og sysselretternes praksis. Indenfor kriminalretten var der et behov for at få klare regler for, hvad der skulle anses for forbrydelser og hvilke sanktioner der kunne anvendes. Den grønlandske kriminallov fra 1954 lovfæstede retspraksis ved til forskel fra den danske straffelov at adskille reglerne om forbrydelser og reglerne om forbrydelsens retsfølger, således at retten er frit stillet ved valg af sanktioner. Formålet hermed var, i højere grad end det er tilfældet efter dansk ret, at knytte sanktionsfastsættelsen til en bedømmelse af gerningsmandens person og sociale situation og i mindre grad lade den begæede gerning i sig selv være afgørende.

Inden for civilrettens område gik Det grønlandske Lovudvalg gradvist i gang med at indføre en fælles lovgivning for grønlændere og danske i Grønland, efterhånden som der viste sig behov for nye regler. Man begyndte med privatretlige love, og i løbet af 1950erne og begyndelsen af 60erne ikraftsattes ægteskabsloven, arveloven (der tillige indeholder regler om dødsboskifte), myndighedsloven, adoptionsloven og børneloven. Det var dels de danske love, der blev sat i kraft med mindre modifikationer, dels var det love der var særlove for Grønland, men fælles for begge befolkningsgrupper.

Der viste sig ikke noget behov for retlig regulering af det formueretlige område før i begyndelsen af 1960'erne, da der ikke tidligere havde eksisteret noget privat erhvervsliv af betydning. Efterhånden som private butikker, håndværksvirksomheder og andre erhvervsforetagender begyndte at dukke op, blev der brug for regler, der på den ene side fastslog kontraktsfriheden og princippet om, at aftaler skal holdes, og på den anden side beskyttede de svage kontraktsparter, arbejdere, afbetalingskøbere, lejere, mod misbrug og udnyttelse. I 1965 blev en række af de danske formueretlige love sat i kraft i Grønland. Det drejede sig om love som aftaleloven, købeloven, afbetalingsloven, lov om forældelse, lovene om gældsbreve, veksler og checks m. m. Lovene indførtes stort set uændret, da de fandtes at være udtryk for alment anerkendte retsgrundsætninger, som måtte antages i forvejen at være gældende ret i Grønland, selvom der kendtes spredte eksempler på en afvigende retsopfattelse. Senere kom en lov om registrering af panterettigheder, der var det første skridt på vejen mod en tinglysningsordning svarende til den danske, og i 1976 sattes den danske konkurslov og tvangsakkordlov i kraft med en bestemmelse om, at skifterettens funktioner udøves af Grønlands landsret.

Indførelse af lovgivning i Grønland har hvilet på krydsende hensyn. På den ene side hensynet til at tilvejebringe størst mulig retsenhed mellem Danmark og Grønland, på den anden side hensynet til de særlige grønlandske livsforhold og det stade udviklingen var nået til i Grønland. I den første del af 25 års perioden vejede hensynet til retsenheden tungt, det fik støtte af det fra grønlandsk side udtrykte ønske om ligestilling mellem grønlændere og danske, som man fandt måtte være en konsekvens af 1953-grundlovens ændring af Grønlands status fra koloniområde til ligeberettiget del af kongeriget. Såvel lovgivere som administratorer tilstræbte en udvikling, der gik i retning af stedse større lighed med danske forhold, økonomisk og politisk. I de senere år har den politiske udvikling været kendetegnet ved en stigende grønlandsk selvbevidsthed, der medfører at man ikke længere uden videre akcepterer alt dansk som norm og mål for tilværelsen i Grønland.

De dybtgående samfundsændringer og indførelsen af nye love har påvirket domstolenes virksomhed og stillet betydelige krav til kredsdommere og domsmænd om at omstille sig til de ændrede forhold og sætte sig ind i de nye regler. Dommernes afgørelser bestemmes også af deres opvækst, deres uddannelse og sociale placering. Det har betydning for deres forståelse af de parter, de møder i retten og for deres fortolkning af de hændelser og situationer, der forelægges dem.

Ved udpegningen af kredsdommere har man søgt at finde frem til personer, der nyder agtelse og tillid i det lokale samfund. Der indhentes normalt forslag til egnede emner fra den pågældende kommunalbestyrelse, politiet høres over sagen og undertiden drøftes spørgsmålet med det lokale

landsrådsmedlem. Hvis en kredsdommer må ophøre på grund af bortrejse fra stedet eller af andre grunde, beder man ham om at foreslå en afløser, evt. en blandt domsmændene. Der stilles ikke særlige krav om uddannelse, men der lægges vægt på, at kredsdommeren taler både grønlandsk og dansk og har en vis kontormæssig baggrund.

De fleste kredsdommere har været grønlændere, som har været offentlig ansatte og haft deres hovederhverv hos KGH, GTO, kæmnervæsenet, tele-tjenesten og skolevæsenet, men der har også været enkelte private erhververe og husmødre. Det har ikke altid været muligt at finde frem til egnede grønlændere, der var villige til at påtage sig hvervet som kredsdommer, og man har da beskikket danskere med lang tilknytning til de grønlandske lokalsamfund.

Domsmændene er oftest ligesom kredsdommerne grønlandske mænd fra byerne med lønarbejde, men retten får dog en noget bredere dækning i befolkningen gennem domsmændene, idet 1/3 af dem er fiskere og fangere og 1/4 bor i bygderne, hvilket har praktisk betydning, når retten sættes dér. 1/5 af domsmændene er danske. Retsplejen er et område med udpræget grønlandsk/dansk samarbejde, og retssystemet, som jo er ens for alle, må også bygge på tillid fra begge befolkningsgrupper.

Kredsdommerne får et vederlag, der består dels af et fast månedligt honorar, som er procentreguleret og gradueres efter retskredsens indbyggertal, dels af et vederlag pr. dag der holdes retsmøde. Domsmændene får det samme retsmødevederlag som kredsdommerne.

Kredsdommerne havde de første år ingen eller kun utilstrækkelig sekretærhjælp. Kæmnerkontorerne var ganske vist instrueret om at yde kredsretterne kontormæssig bistand, men da hjælpen skulle ydes uden betaling, og kæmnerkontorerne hurtigt blev hårdt anspændt med arbejde, måtte kredsdommerne i realiteten selv klare det meste af kontorarbejdet. Der blev senere bevilget et beskedent beløb til sekretærhjælp, men det var først fra midten af 60'erne, at der efterhånden blev etableret faste retssekretærer ved alle kredsretter.

Rekrutteringen af kredsdommere har gennem hele perioden givet anledning til problemer. Årsagerne hertil har bl. a. været usikkerhed over for opgaven og vanskeligheder med at få den fornødne frihed fra hovedbeskæftigelsen til retsarbejdet. Det blev i 1957 i et cirkulære til samtlige institutionsledere fastslået, at kredsdommere og domsmænd, der er ansat i en statsinstitution, har ret til tjenestefrihed til deltagelse i retsmøder uden afkorting i løn eller ferie. Efterhånden som retsarbejdet er tiltaget i omfang er det et stigende problem at få tid til at passe arbejdet i retten ved siden af hovederhvervet, og i nogle tilfælde har ellers interesserede og egnede kredsdommeremner betakket sig for hvervet, fordi de frygtede at blive forbigået ved forfremmelser, hvis de måtte forsømme deres arbejde for at gå i retten. Problemet er blevet yderligere forstærket de senere år efter væksten af

private virksomheder og kommunernes overtagelse af tidligere statsopgaver, da hverken de private arbejdsgivere eller de stadig mere overbebyrdede kommuner er særlig villige til at frigøre kvalificerede medarbejdere til andre opgaver.

Andre vanskeligheder har været utilfredshed med aflønningen og den utilstrækkelige sekretærhjælp. Begge disse forhold er dog bedret betydeligt de senere år.

En væsentlig forudsætning for kredsretternes fungeren er den hjælp og vejledning i sagsbehandlingen de modtager fra landsretten. Det er i retsplejeloven pålagt landsdommeren at vejlede kredsretterne i spørgsmål angående retsudøvelsen, og landsdommerens vejledende virksomhed udøves dels generelt gennem udsendelse af cirkulærer om behandling af de forskellige arter af retssager og om forståelsen af nye love, dels ved speciel vejledning i konkrete sager. Landsdommeren og hans fuldmægtige har personlig kontakt med kredsdommerne på deres tjenesterejser i retskredsene, og fra tid til anden udsendes sekretærer fra landsretten til betrængte kredsretter for at hjælpe til med afvikling af sagerne. Hvert andet eller tredje år afholdes kredsdommERMøder, hvor kredsdommerne og som regel flere af retssekretærerne samles med landsretten og kyndige gæster udefra som for eks. medlemmer af Det grønlandske Lovudvalg for at gennemgå problemer inden for sagsbehandlingen og nye love og diskutere forslag til lovændringer eller nye lovbestemmelser.

Flere af de kredsdommere, der har fungeret over en længere tid, har efterhånden opnået en betydelig rutine i sagsbehandlingen, og der er mange steder dygtige retssekretærer, der er med til at få sagerne afviklet inden for en rimelig tid. Men systemet er skrøbeligt på grund af de hyppige og ofte uforudselige udskiftninger af både dommere og sekretærer. Kredsdommeren kan risikere forflyttelse til et andet sted i Grønland inden for sin hovedbeskæftigelse, og det har været svært at sikre kredsretterne en fast stab af sekretærer. Først kneb det med at få bevillinger til det nødvendige antal sekretærer, og da det efterhånden lykkedes, var der problemer med at skaffe arbejdskraft. Kontoruddannede dobbeltsprogede grønlændere er en mangelvare, som offentlige institutioner og private virksomheder kappes om, og der har kun været forholdsvis få ansøgere fra dommerkontorer i Danmark. I en del tilfælde har man ansat gifte kvinder som retssekretærer, som så har måttet holde op, når manden skulle rejse fra stedet.

Det er landsrettens ansvar, at kredsretterne er funktionsdygtige, og landsretten har talrige gange måttet træde til i nødsituationer, når en kredsret stod uden dommer eller sekretær, og det ikke viste sig muligt at skaffe en afløser til tiden. Man har som regel klaret sig med at beskikke en af de faste domsmænd som sættestemmer eller sende en af landsretssekretærerne af sted til undsætning.

Kredsretternes arbejdsvilkår og vanskelighederne ved at rekruttere nye dommere har ofte været debatteret på kredsdommermøderne. Der har været bred enighed blandt kredsdommerne om, at lægdommersystemet bør bevareres, men at vilkårene burde forbedres ved forhøjelse af vederlagene, bedre sekretærhjælp og mere intensiv vejledning fra landsretten. I en del tilfælde er problemerne med arbejdet i hovederhvervet klaret ved faste aftaler om bestemte retsdage, så arbejdsgiveren på forhånd kan indrette sig efter, hvornår medarbejderen skal holde fri. Der har også været stillet forslag om, at retsvæsenet refunderer arbejdsgiverne en passende del af lønudgiften for den tid, kredsdommeren arbejder i retten. I de større retskredse har der været ønsker fremme om oprettelse af heltidsstillinger som kredsdommere med fuld løn, så dommeren helt kunne frigøre sig fra afhængigheden af andet arbejde.

Bogens anden del omhandler kredsretternes virke, dvs. arten og mængden af de opgaver de har haft og hvordan de har løst dem. Der redegøres tillige for befolkningens syn på og forventninger til kredsretterne, og der foretages en vurdering af betydningen af at retsplejen har været udøvet af grønlandske lægdommere.

Kredsretterne har generel kompetence til at behandle alle arter af retssager som første instans, men hvis juridisk eller anden speciel indsigt skønnes at være af særlig betydning ved en sags afgørelse, kan landsdommeren efter begæring af kredsdommeren eller en af parterne bestemme, at sagen skal behandles af landsretten som første instans. Det er navnlig mere indviklede civile sager og større skiftesager, der har været henvist til landsretsbehandling, men antallet af henviste sager har ikke været særlig stort. Man kunne have forventet at etableringen af private advokater i Grønland, hvoraf den første kom i 1967 og den næste i 1973, ville have medført et stigende antal begæringer om landsretsbehandling. Det er nok sket, men ikke i større omfang, hvilket nok til dels skyldes ønsket om, at en eventuel ankesag kan behandles af landsretten i Grønland, hvor parter og vidner opholder sig, i stedet for i København af Østre Landsret, som er ankeinstans i forhold til Grønlands landsret.

Visse sager er henlagt til landsretten i henhold til særlovgivning. Det gælder eksempelvis sager om ulovligt fiskeri på søterritoriet, hvor ofte udenlandske fartøjer er indblandet, ekspropriations-sager, der angår efterprøvelse af en ekspropriationskommissions kendelse om erstatning, og konkurssager, hvor skifterettens funktioner udøves af landsretten.

Kredsretssagerne antal er steget støt i 25 års perioden til godt og vel det seksdobbelte fra ca. 600 i 1952 til godt 3900 i 1975. Stigningen har været størst i den midterste del af Vestgrønland med åbentvandsbyerne, hvor der er sket en syvdobling, mens der i Diskobugtområdet er tale om en næsten seksdobling og i Sydområdet og de nordlige distrikter Umanak og Upernavik en firedobling.

Der er i perioden sket en forskydning af de forskellige sagsarters mængde i forhold til hinanden. Faderskabssagerne, som til at begynde med udgjorde halvdelen af sagerne, er faldet i antal både relativt og absolut, så de i 1975 lå på 10 % af sagsantallet. Det er virkningen af spiralen, som har medført et fald i fødselstallet. Langt de fleste af sagerne – 65 % efter en opgørelse for perioden 1966–70 – er afgjort ved anerkendelse af faderskabet (som i Grønland kan ske såvel overfor kredsdommeren som overfor politiet, mens bidragsresolutionen udfærdiges af kredsdommeren), i 9 % af sagerne faldt dom til faderskab, i 8 % blev een mand dømt som bidragspligtig, 3 % faldt ud til dom med flere bidragspligtige og 12 % af sagerne kunne ikke gennemføres til domfældelse. Det skal bemærkes, at den grønlandske børnelov ligesom de ældre danske regler giver mulighed for at dømme til bidragspligt i stedet for faderskab, hvis der er tvivl om, hvem der er barnets fader, men det ikke kan udelukkes, at en eller flere af de mænd, moderen har stået i forhold til i avlingstiden, kan være faderen. Den store del af faderskabssagerne klares rutinemæssigt uden større problemer, men især i sager med flere udlagte mænd forsinkes sagens behandling ofte væsentligt på grund af den besværlige transport af blodprøver fra Grønland til Retsmedicinsk Institut i København, hvorunder prøverne i flere tilfælde udsættes for frost og anden overlast, så nye blodprøver må nedsendes.

De civile sager var den første tid en lille sagsgruppe på under 10 % af det samlede antal. Omkring 1960 er der en mærkbar stigning i Sydområdet og Midtområdet, hvor antallet når op på omkring 1/3 og noget mindre i Diskoområdet og fangerdistrikterne. I 1975 udgjorde de civile sager omkring halvdelen af sagsmængden i Syd- og Midtområdet, 43 % i Diskobugten og 35 % i fangerområderne. Det er navnlig gennem de civile sagers vækst og mere komplicerede karakter, at man sporer virkningerne af samfundets økonomiske og tekniske udvikling. I de første år drejede de fleste af sagerne sig om erstatningsansvar for skadegørende handlinger, for eks. for skade forårsaget af hunde eller ved sammenstød af fartøjer, beskadigelse af fiskegrej m. m. Den første vækst af sagerne angik især krav fra firmaer, navnlig mod danske i Grønland, og krav fra og mod private næringsdrivende i Grønland. Senere dukkede sager op om udsættelse af lejlighed, der er en følge af etagehusbyggeriet og overgangen fra lån til egen bolig til boligudlejning, sager om opløsning af fælleseje omkring fiskekuttere, sager om arbejdskontrakter og sager om kaution, som fremkom efter at danske pengeinstitutter har etableret sig i Grønland.

Behandlingen af de civile sager har ofte givet lægdommerne vanskeligheder. Mens kriminalsager, faderskabssager og ægteskabssager har et overskueligt lovgrundlag med en enkelt eller et par væsentlige love man skal sætte sig ind i, er lovgrundlaget for de civile sager betydelig mere uoverskueligt og vanskelig tilgængeligt. Det var i starten uskreven ret, men er efterhånden en blanding af uskreven ret og en række specielle love, der

som nævnt sattes i kraft for Grønland i løbet af 1960erne og 70erne. Kredsretterne har som hovedregel taget den opgave på sig at behandle de nye typer af konflikter, og henvisning til landsretsbehandling er som omtalt ikke steget væsentligt. Bogens undersøgelser viser, at de civile sager som helhed er behandlet med rimelig hurtighed, idet en tredjedel af sagerne er blevet behandlet på mindre end 1 måned og yderligere 40 % er afsluttet inden for et halvt år. De resterende sager er næsten alle afsluttet inden 1 år, og det må tages i betragtning at de store afstande og besværlige kommunikationsforhold kan forårsage store forsinkelser, når parterne ikke bor samme sted.

Det har interesse at se på, hvilken betydning det har haft for afgørelserne i de civile sager, at de er blevet behandlet af grønlandske lægdommere i stedet for af danske jurister. Undertiden kan grønlandsk tankegang og vurdering af de konkrete omstændigheder føre til resultater, der afviger fra dansk retsopfattelse.

Som eksempel nævnes sager om udsættelse af lejlighed på grund af manglende lejebetaling. Der findes ingen lejelovgivning i Grønland, og grundlaget for lejeforholdet har derfor været lejekontrakten, der som regel er udfærdiget af Boligstøtteudvalget, da langt de fleste etagehuslejligheder ejes og udlejes af staten. Ifølge disse lejekontrakter kan lejemålet ophæves af udlejer, hvis lejen ikke er betalt senest tredje søgnedag efter forfaldsdag. Der er betydelige huslejerestancer i Grønland, og de lokale kæmnere, som repræsenterer Boligstøtteudvalget, har ofte været langmodige både med at søge restancerne effektivt inddrevet og med at kræve lejerne sat ud. Dette hænger sammen med kommunens pligt til at sørge for bolig for dens borgere, hvad der har været svært med den konstante bolignød. Efter at finansmyndighederne gentagne gange havde kritiseret, at der ikke blev gjort tilstrækkeligt for at nedbringe de store restancer, følte kæmnerne sig presset til at få rettens afgørelse for, at de værste restanter skulle udsættes af deres lejligheder. Kredsretterne har imidlertid været utilbøjelige til at følge kravet om udsættelse af lejlighed med kort varsel, uden at der forelå sikkerhed for, at der var skaffet lejeren og hans familie anden bolig. Under en drøftelse af disse sager på et kredsdommermøde gav landsretten kredsdommerne medhold i, at der bør indrømmes lejeren så lang en frist, at der er rimelig grund til at antage, at han kan skaffe sig en anden bolig. Denne praksis gav anledning til, at lovudvalget ved udarbejdelse af nye regler om udsættelse af lejlighed foreslog en bestemmelse om, at fogden skal kunne nægte at efterkomme en begæring om udsættelse, hvis skyldneren og hans husstand herved kommer til at stå uden tag over hovedet.

Som et andet eksempel på kredsdommernes vurdering af den konkrete situation kan nævnes nogle sager mod kautionister, som de nyetablerede pengeinstitutter Bikuben og Grønlandsbanken havde krævet dømt til indfrielse af deres kautionsforpligtelse. De pågældende havde skrevet under på dansksprogede kautionserklæringer uden at være klar over hvad de be-

tød. Nogle troede at de med deres underskrift blot bekræftede, at debitor var økonomisk solid, andre havde den opfattelse at erklæringen betød, at de skulle betale, hvis skyldneren afgik ved døden. Kredsretterne frifandt de sagsøgte med den begrundelse, at de ikke havde forstået hvad kautionforpligtelsen gik ud på og ikke havde fået grundig vejledning herom. Landsretten bifaldt i sin vejledning denne praksis, og pengeinstitutterne drog senere omsorg for grønlandsk oversættelse af kautionserklæringerne og fyldestgørende vejledning.

En grønlandsk kredsdommers kendskab til lokalbefolkningens tankegang og levevis har haft betydning for praksis med hensyn til, hvornår bortblevne personer kan erklæres for døde. Efter den danske lov om bortblevne, der gælder i Grønland, kan en person der er forsvunden under omstændigheder, der gør det overvejende sandsynligt at han er omkommet, ikke erklæres for død og hans ejendele ikke skiftes, førend der et år efter hans forsvinden er sket en offentlig indkaldelse af ham. Kredsdommer Klaus Lyngge har i Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen givet en malende skildring af, hvordan en sådan regel opleves i et samfund, hvor fiskere og fangstmænd ikke så sjældent forsvinder uden at efterlade sig andet spor end en tom kajak eller motorbåd med nogle få ejendele, og ingen er i tvivl om at de er omkommet. En kvinde i Sydgrønland, hvis mand var forsvundet under kajakfangst, blev meget ophidset, da kredsdommeren forklarede hende, at manden ikke kunne erklæres for død før der var gået et år. Hvad skulle det tjene til, når der ikke var tvivl om at han var omkommet? Det viste sig, at rettens forklaring gav næring til rygter om, at den forsvundne var gået til fjelds (K'ivitoq) for at leve for sig selv borte fra andre mennesker. Kredsdommerens beretning førte til, at man er gået over til i praksis at erklære en forsvunden for død og foretage skifte, så snart kredsdommeren efter en kortere tids forløb på grundlag af politirapport om forgæves eftersøgning og ud fra sit kendskab til de barske livsforhold føler sig sikker på, at manden ikke kan være i live.

En betydelig del af kredsretternes tid er gået med behandling af kriminalsager. Disse sager har en stor del af 25 års perioden udgjort den næststørste sagsgruppe. Sagernes vækst har ikke været lige stor i alle dele af Grønland. Ligesom for de civile sager har væksten været størst i Midtområdet med åbentvandsbyerne, først og fremmest i Godthåb, og noget mindre i yderdistrikterne. Der er som helhed registreret stigende kriminalitet, men noget af forklaringen herpå kan være den med politiets udbygning følgende mere effektive registrering af lovovertrædelser.

Kredsdommerne er tidligt blevet fortrolige med kriminalloven, som trådte i kraft 1954, og i samarbejdet med politiet og anklagemyndigheden er behandlingen af disse sager hurtigt kommet ind i et fast mønster, der har sikret at sagerne stort set er blevet afviklet uden andre forsinkelser end de, der skyldes omstændigheder som retterne ikke selv er herre over. Man kunne

navnlig i starten tænke sig en fare for, at behandlingen af de kriminelle sager kunne få en vis slagside ved at lægdommerne og de læge bisiddere ville stå svagt i forhold til de professionelle danske politifolk, der optrådte som anklagere i retten. Der er yderligere den forskel mellem politiets og dommernes funktion i systemet, at politiet er underlagt central styring af politimesterembedet i Godthåb, som bortset fra en kortere periode med en grønlandsk politimester har været præget af danske anklagemyndighedsjurister og polititjenestemænd, og politimesteren hører i anklagemæssig henseende under rigsadvokaten i København. Politidistrikterne har skullet forelægge deres begæringer om tilbageholdelse (fængsling) og deres anklageskrifter for politimesteren, men de har dog de senere år fået tillagt en begrænset kompetence til at afgøre tiltalespørgsmål i mindre sager på egen hånd. Kredsretterne træffer selvstændigt deres afgørelser. Disse kan appelleres til Grønlands landsret, hvor der også er grønlandske lægdommere med i billedet, men det er kun en lille brøkdel (under 10 %), der indbringes for landsretten, og denne viser tilbageholdenhed med omgørelse af kredsretternes afgørelser. Muligheden for videre appel til Højesteret benyttes meget sjældent og kan ikke sætte sit præg på retsudviklingen.

Forfatterens undersøgelse, der bygger på interviews med repræsentanter for anklagemyndigheden, kredsdommere, domsmænd og bisiddere, tyder på at problemet med overvægten hos anklagemyndigheden utvivlsomt har været en realitet, men er blevet mindre i løbet af de 25 år. Her har den styrkelse der har fundet sted af kredsretterne gennem kredsdommernes større rutine, bedre instruktion fra landsretten og ansættelse af flere retssekretærer haft betydning. Det har dog også nok spillet ind, at der samtidig er sket en udbygning og bedre uddannelse af den grønlandske del af politistyrken, så man nu flere steder har politiuddannede grønlændere som ledere af det lokale politi og som anklagere i retten.

Anklagere og dommere giver stort set samstemmende udtryk for, at der er en rimelig balance i styrkeforholdet mellem domsmyndighed, anklagemyndighed og bisidder, omend de læge bisiddere ofte udgør det svageste led. Politiet respekterer dommernes retsledelse og selvstændige stillingtagen til sagerne, og dommerne anerkender politiets ofte slidsomme arbejde med tilvejebringelse af sagens oplysninger og grundlaget for foranstaltningspåstanden. Det har påhvilet politiet i begyndelsen alene, senere da en kriminalforsorg blev etableret i samarbejde med denne, inden sagens indbringelse for retten at sikre sig, at den foranstaltning som man påstod bragt i anvendelse også kunne gennemføres. Politiet har herigennem sammen med kriminalforsorgen haft stor indflydelse på rettens afgørelser, som for en stor dels vedkommende følger anklagemyndighedens påstande. Dette hænger sammen med, at dommernes tilsyneladende frie adgang efter kriminalloven til at vælge den rette foranstaltning for så vidt angår de mere indgribende foranstaltninger i praksis begrænses af, om det er muligt at fremskaffe

egnede tilsynsværger, opholdssteder, arbejdspladser eller ledige anstaltspladser for de domfældte.

Allerede før kriminallovens ikrafttræden i 1954 viste der sig store vanskeligheder ved at gennemføre de af lovens foranstaltninger, som byggede på medvirken fra private familier og enkeltpersoner ved at føre tilsyn med unge kriminelle og oplære dem i et nyttigt erhverv. Der fandtes ikke offentlige institutioner til anbringelse af dømte. Politiet magtede ikke ved siden af dets mange andre opgaver at finde frem til anbringelsessteder og oplæringspladser i tilstrækkeligt omfang. Resultatet blev, at man i flertallet af sagerne nedlagde påstand om bøde, selvom der efter en vurdering af tiltaltes personlige forhold, som efter loven skal tillægges betydelig vægt, kunne være behov for iværksættelse af forsorg. Dette fandt kredsretterne ofte utilfredsstillende, og det skete at retten pålagde politiet at undersøge mulighederne for en mere hensigtsmæssig foranstaltning og komme igen med en ny påstand. Der har været eksempler på, at kredsretter, som ikke har villet gå med til idømmelse af bøder fordi tiltalte ikke havde mulighed for at betale, over for politiets oplysning om, at nogen anden foranstaltning ikke lod sig gennemføre, har afgjort sagen med helt at undlade idømmelse af foranstaltning, hvilket loven hjemler adgang til.

Efter at man i midten af 60'erne begyndte at organisere og opbygge en kriminalforsorg, skete der en bedring i situationen. Kriminalforsorgen har efterhånden fået kontakt med en række tilsynsværger og arbejdsgivere, som er villige til at føre tilsyn med dømte og tage dem i arbejde. Den har tillige registreret en del familier navnlig blandt fåreholderne i Sydgrønland, som gerne vil optage unge kriminelle i familiens husholdning og arbejdsfællesskab. I 1967 blev den første egentlige anstalt for domfældte taget i brug i Godthåb, og der er nu etableret yderligere 2 mindre anstalter i Julianchåb og Egedesminde og 2 ungdomspensioner for unge lovovertrædere i Holsteinsborg og Jakobshavn.

Kriminalforsorgens udbygning har betydet en effektivisering af foranstaltningssystemet, men som det fremhæves af forfatteren er efter de seneste ændringer af kriminalloven kredsretternes indflydelse på foranstaltningsfastsættelsen samtidig blevet reduceret. Der er indført en ny domsform »dom til forsorg«, hvorefter retten fastsætter rammerne for foranstaltningens art, for eks. tilsyn, arbejde, uddannelse, anbringelse i privat hjem eller på institution, samt det tidsrum i hvilket foranstaltningen skal være gældende, mens det overlades til kriminalforsorgen at træffe nærmere afgørelse om detaljerne inden for dommens rammer med hensyn til beskikkelse af tilsynsværge, opholds- og arbejdssted for den dømte osv. Forsorgsdommen svarer til den danske betingede dom med udsat straffastsættelse med den forskel, at de fastsatte foranstaltninger er direkte gennemtvungelige og ikke blot vilkår for undladelse af fastsættelse af egentlig frihedsberøvelse. Begår den domfældte nyt kriminelt forhold i foranstaltningsperioden eller viser

det sig ikke muligt at gennemføre foranstaltningen på grund af domfældtes manglende samarbejdsvilje eller af andre grunde, kan sagen indbringes for retten, der kan fastsætte andre foranstaltninger i stedet, herunder beslutte anbringelse i anstalt.

Begrundelsen for de nye regler om forsørgsdomme var bl. a. et ønske hos politiet og kredsretterne om at undgå den tunge og langsommelige sagsbehandling, som tidligere var nødvendig hver gang en detalje i foranstaltningsfastsættelsen skulle ændres. Efter de oprindelige regler, som var udformet før der fandtes en organiseret kriminalforsorg, fastsatte retten enkeltstederne i foranstaltningen ved at beskikke tilsynsværge, udpege domfældtes bopæl og arbejdsplads etc., og ændringer i disse forhold måtte forelægges retten til godkendelse, hvilket skete ved en domsændring af den samlede ret. Kredsretterne føler imidlertid stadig et ansvar for, at den idømte foranstaltning virker efter sin hensigt, og efter forslag fra kredsdommerne har man bevaret muligheden for, at retten træffer bestemmelse om de enkelte detaljer af foranstaltningen i tilfælde, hvor kriminalforsorgen, som endnu ikke er fuldt udbygget alle steder, ikke skønnes at have tilstrækkelig viden om gerningsmandens person og de lokale forhold.

Over for unge lovovertrædere under 18 år kan der efter de nye lovændringer idømmes betinget dom med vilkår om, at den dømte undergives børne- og ungdomsforsorg efter bestemmelse af børne- og ungdomsforsorgens myndigheder.

I reglerne om prøveløsladelse fra anstalt er sket den ændring, at afgørelser om prøveløsladelse, som tidligere henhørte under kredsretten, er overført til kriminalforsorgen ud fra en opfattelse af, at sådanne beslutninger er mere egnede til administrativ afgørelse, fordi de beror på en konkret vurdering af den dømtes forhold i anstalten og af hans muligheder for at skaffe sig bolig og arbejde ude i samfundet. Prøveløsladelse sker normalt på vilkår svarende til sådanne foranstaltninger, som kan bestemmes ved en dom til forsorg.

Denne forskydning af beslutningskompetencen fra kredsretterne til kriminalforsorgen om spørgsmål, der vedrører foranstaltningernes individuelle tilpasning til gerningsmanden med henblik på dennes resocialisering, kan ses som udtryk for en udvikling hen imod specialisters overtagelse af opgaver, som tidligere blev løst af lokalkendte lægfolk. En sådan udvikling kan nok ikke undgås efterhånden som samfundene bliver større og mere præget af uro og omskiftelighed som følge af, at folk hyppigt er på rejse og flytter til andre steder for at gennemføre uddannelser eller søge nye arbejdspladser. Det er imidlertid vigtigt, at man sikrer sig, at den viden om lokalsamfundet og de kriminelles sociale baggrund, som lå til grund for kredsretternes konkrete foranstaltningsafgørelser, fortsat får indflydelse på tilrettelæggelsen af forsorgen for den dømte. De kriminelle tilhører som regel truede grupper og familier, som har givet anledning til problemer i

andre sociale sammenhænge. Kriminalforsorgen bør derfor sørge for at etablere et nært samarbejde med skolen, sundheds- og forsorgsvæsenet og andre lokale instanser om kriminalitetsbekæmpelse. Der er også visse steder nedsat kontaktgrupper på lokalt initiativ til drøftelse af fælles problemer.

Ligesom for de civile sagers vedkommende er det væsentligt at spørge om, hvilken indflydelse det har haft på behandlingen af kriminalsagerne, at dommerne er grønlandske lægmænd. Forfatteren fremhæver for det første, at retshandlingen har en mere »fredelig« og uhøjtidelig karakter end straffeprocessen i vor kulturkreds, som er præget af kampen mellem anklager og forsvarer. Der er i en grønlandsk retssal som oftest mere tale om et samarbejde mellem anklager, bisidder og dommere om at nå frem til den mest hensigtsmæssige foranstaltning. Mange kredsdommere har givet udtryk for, at de domfældte i kriminalsagerne ikke føler vrede eller forlegenhed over for deres dommer, men akcepterer og forstår den dom der er overgået dem. De ved, hvem dommeren er, og de møder ham i andre forbindelser, og dette at forholdet mellem parterne kan forblive fredeligt er med til at bevirke, at dommen undgår at få præg af stempel. Dette forhold kan også forklare, at dommerne gennemgående ikke føler det som et problem, at de så at sige dagligt kommer ud for at dømme venner og bekendte og i al fald fjernere familie.

Dernæst spiller dommernes kendskab til sagens parter, deres sprog og øvrige baggrund en rolle for, hvordan de udlægger tiltaltes og vidnernes forklaringer og bedømmer de handlinger der er begået. En kredsdommer har kritiseret, at anklageren indleder sagen med at spørge tiltalte, om han kan erkende sig skyldig. En tilståelse vil ofte kun dække over tiltaltes erkendelse af at have begået den faktiske handling som omtales i anklageskriftet, men det er ikke sikkert, at han deler anklagemyndighedens opfattelse af, at han derved har begået den overtrædelse han er tiltalt for. En tilegnelse af et forladt laksegarn eller andre ting, der ikke aktuelt bruges af ejermanden, opfattes ikke efter traditionel grønlandsk tankegang som tyveri, og retterne har i sådanne tilfælde undertiden dømt for ulovlig omgang med hittegods i stedet for tyveri, som tiltalen lød på.

Et andet område, hvor navnlig tidligere dansk og grønlandsk retsopfattelse afveg stærkt fra hinanden, er inden for seksualkriminaliteten. Efter grønlandsk praksis før kriminalloven blev voldtægt snarest betragtet som vold, når gennemførelse af samlejet var forbundet med såvel voldsanvendelse som en vis skadetilføjelse. Der er også i dag eksempler i domspraksis på, at voldtægt ikke i sig selv anses som en så alvorlig handling, at mere indgribende foranstaltninger altid må tages under overvejelse. Der anlægges individualpræventive betragtninger, og er gerningsmanden en normal ung mand, og ofret ikke har lidt væsentlig anden overlast, er reaktionen ofte bøde.

Det er i det hele taget utvivlsomt, at de grønlandske lægdommere har haft betydning for bevarelsen af den grønlandske tradition for individuelt prægede foranstaltningsafgørelser. Selvom anklagemyndigheden efterhånden i nogen grad har fået gennemført en vis ensartethed i sanktionsfastsættelsen, især ved visse arter af lovovertrædelser som for eks. sager mod spirituspåvirkede motorførere, har kredsretterne fastholdt princippet om, at afgørelserne bør træffes ud fra gerningsmandens personlige forhold og sagens konkrete omstændigheder. I en drabssag fra Østgrønland fulgte kredsretten ikke anklagemyndighedens påstand om anbringelse i anstalt i 5 år, som var stemmende med nogle afgørelser i tidligere drabssager, men idømte gerningsmanden tilsyn og afvænningsbehandling mod spiritusmisbrug samt andre foranstaltninger, der skulle tjene til at få ham til at passe sit arbejde og undgå påvirkning af drikfældige personer. Gerningsmanden havde i beruselse skudt sin kone. Det fremgik af politiets oplysninger, at hjemmet var præget af drikkeri og husspektakler, navnlig i forbindelse med konens drikkegilder med veninder. Manden var en dygtig og stabil arbejder, når han var ædru. Parret havde 5 børn, hvoraf de 2 boede hjemme. Dommen blev med visse mindre ændringer stadfæstet af landsretten, som gav udtryk for betænkelighed ved at anbringe tiltalte i en anstalt i Vestgrønland, fordi han derved blev fjernet fra sit naturlige miljø og kunne få særlige vanskeligheder ved senere at skulle vende tilbage til en normal tilværelse.

Ved bedømmelsen af kredsdommerordningen er det af væsentlig betydning at undersøge, hvordan befolkningen opfatter retssystemet. Hvilke kvalifikationer forlanger man af dommerne? Lever dommerne op til de krav man stiller til dem? Det har ligget uden for undersøgelsens rammer at gennemføre en almindelig opinionsundersøgelse herom, men man har spurgt personer som i kraft af deres placering i samfundet kunne tænkes at have kendskab til og interesse for retsvæsenets funktion. Man har talt med ledere af institutioner, som dels har afgivet personer til retsvæsenet dels ofte er part i retstvister. Man har endvidere spurgt folk, som på forskellig måde kunne siges at være lokale talsmænd for deres landsmænd, såsom landsrådsmedlemmer, kommunalbestyrelsesmedlemmer, præster, bisiddere, udstedsbestyrere, kateketer, jordemødre.

Resultatet er som man kunne vente præget af mange forskellige synspunkter. Men visse hovedlinjer i besvarelsene kan trækkes op. Tillid til retsplejen var et hovedspørgsmål, som i ikke ringe grad var et spørgsmål om tillid til dommeren. Det er et særtræk ved det grønlandske samfund i forhold til det danske, at alle kender dommerens person, man kender hans egenskaber og omdømme, og folks holdning til systemet vil derfor afhænge af deres syn på dommeren. Derfor kan man godt, som mange giver udtryk for, have tillid til dommeren og samtidig mene at systemet som sådan lægger ham mange hindringer i vejen for at gøre et godt stykke arbejde.

Folks forventninger til dommerne går ud på, at de skal være uafhængige, upartiske, være tilstrækkelig kendt med lovene og have evne til at overkomme arbejdet. Derudover skal dommeren kunne tale med folk, helst på deres eget sprog, så folk ikke holder sig tilbage for at udtale sig i retten. Han skal kende befolkningens kultur og mentalitet, og han skal have lokal- og personkendskab, så han kan bedømme hvad der er den rigtige reaktion over for den enkelte lovovertræder. Hvis kredsdommeren har disse kvalifikationer må han godt være dansk. En kvinde kan også godtages af de fleste.

Er så forventningerne til dommerne blevet opfyldt? Spørgsmålet om deres uafhængighed opfattes i første række som forholdet til den institution, hvor dommeren har sin hovedbeskæftigelse. Enkelte af de adspurgte nævner, at nogle kredsdommere står svagt i forhold til institutionslederen og myndighederne, men med en enkelt undtagelse peges der ikke på konkret uretfærdige afgørelser, og flere fremhæver at de anser kredsdommeren for at være i stand til at indtage en neutral holdning, selvom hans egen institution måtte være impliceret. Derimod er der mange der finder det principielt uheldigt, at kredsdommerhvervet er et bierhverv, og det både på steder hvor arbejdsindsatsen gør det til et problem at passe arbejdet begge steder, og hvor dette ikke er tilfældet. Uafhængigheden nævnes af mange som et argument for, at man skal gå over til heltidskredsdommere, og den indstilling deles som tidligere nævnt af flere kredsdommere, navnlig i de større retskredse.

Der har navnlig tidligere været en vis fare for, at kredsretternes voksende afhængighed af sekretærhjælp kunne føre til, at retssekretæren, specielt de udsendte landsretssekretærer, indtog en lidt for dominerende rolle under retsmøderne. Der stilles store krav til takt og positiv forståelse for systemet hos sekretæren, der har et medansvar for sagernes afvikling og kan komme ud for at skulle bistå en ny og urutineret kredsdommer. Der er imidlertid ikke i undersøgelsen tegn på, at sekretæren i befolkningens øjne står som den der dirigerer farten.

Forholdet mellem kredsret og politi synes heller ikke at frembyde problemer i befolkningens øjne. Folk ser ud til at dele dommernes og politiets egen opfattelse af, at der er en rimelig balance i spillet mellem retten og anklagemyndigheden.

Det er en udbredt opfattelse, at svagheden ved retssystemet er kredsdommernes manglende uddannelse. Det er navnlig i Midtområdet, at man finder de fleste udtalelser om, at det kan være vanskeligt for kredsdommerne at følge med udviklingen og væksten i lovgivningen, mens problemet ikke føles så stort i yderdistrikterne. Der har været røster fremme om, at udviklingen må føre til, at man skal have juridiske dommere, men det er kun få der ønsker, at man straks får jurister i stedet for de læge kredsdommere. Det erkendes klart, at jurister naturligvis har en kvalifikation i deres uddannelse og almindelige lovkyndighed, som kredsdommerne ikke har. Det er

imidlertid ret forskelligt, hvilken vægt man tillægger denne kvalifikation. Det fremgår klart af undersøgelsen, at mange af de andre egenskaber man ønsker hos dommeren tillægges lige så stor eller større vægt.

Spørgsmålet om hvorvidt lægdommersystemet bør afløses af en ordning med juridiske dommere er behandlet af Det grønlandske Lovudvalg i en udtalelse fra 1967. Det siges her, at det har vist sig værdifuldt, at retsplejen har været varetaget af den fastboende del af befolkningen af kredsdommere, hvortil fortrinsvis har været udpeget lokalt kendte og ansete dobbeltsprogede grønlandere. De har udøvet deres hverv på en måde, der har sikret retsplejen tillid blandt deres landsmænd. Dette medfører, at retsudøvelsen sker med hensyntagen til særlige grønlandske retstraditioner og de særlige grønlandske livsforhold og øger sikkerheden mod, at der opstår sproglige eller kulturelt betingede misforståelser. Stiller man krav om juridisk uddannelse for alle dommere, ændres dette forhold, idet det ikke er praktisk muligt at få stillingerne besat med grønlandske jurister. Ansættelse af heltidsbeskæftigede juridiske dommere vil iøvrigt medføre, at retskredsene må gøres ret store, ellers bliver ordningen både meget dyr og svær at gennemføre rent teknisk.

Lovudvalget fremhæver på den anden side, at betydningen af de ændringer i samfundet, som er sat i gang, ikke blot er at man kan forvente typer af tvister, der kræver juridisk indsigt, men også at lægdommernes særlige kvalifikationer med hensyn til lokal- og personkendskab og med hensyn til kendskab til kultur og sprog i landsdelen vil få aftagende betydning. Det er vanskeligt at bedømme, hvornår udviklingen vil nå det stadium, hvor en betydelig del af sagerne vil kræve større juridisk indsigt end lægdommerne kan forventes at opnå. Under hensyn til at udviklingen må antages at ske med forskellig hast i de forskellige dele af Grønland, anbefalede Lovudvalget, at man gennemfører en reform af systemet, der er smidig nok til at tilpasse sig ændringer, herunder en ujævn udvikling inden for de forskellige retskredse.

Lovudvalget gik herefter ind for foreløbigt at bevare lægdommersystemet som sådan, men at styrke det på forskellig måde, dels ved at forbedre vederlagene og sekretærbistanden, dels ved at udbygge landsretten, så denne fik bedre mulighed både for at yde kredsretterne vejledning og for selv at kunne overtage behandlingen af de vanskeligere sager.

Lovudvalgets forslag om bedre bevillinger til retsvæsenet er blevet fulgt op, men retsvæsenet lider som de fleste andre institutioner i Grønland under vanskeligheder ved at skaffe kvalificeret arbejdskraft. Udviklingen har medført et stigende behov for personale inden for alle områder, uddannelsen af grønlandere kan ikke følge trit med behovet, og det er også blevet sværere at få dygtige danske til at gøre tjeneste i Grønland. Det skyldes paradoksalt nok blandt andet arbejdsløsheden, som bevirker at folk ikke tør for-

lade en god stilling i Danmark på grund af usikkerheden ved atter at få godt arbejde, når de engang vil forlade Grønland.

Rekrutteringen af kredsdommere er fortsat et væsentligt problem. Der er for mange af kredsdommerne navnlig i de større retskredse stigende vanskeligheder ved at passe retsarbejdet ved siden af deres hovedgerning, og de gode og velegnede folk er der bud efter til politiske opgaver og andre tilidshverv.

I retssystemets første 25 år har man flere gange sat spørgsmålstejn ved lægdommerordningens fortsatte beståen i det moderne Grønland. Spørgsmålet er særlig aktuelt nu efter indførelsen af det grønlandske hjemmestyre. Udviklingen er gået i retning af, at stadig flere områder er overtaget af uddannede specialister, og den juridiske ekspertise vinder også mere indpas efter at advokatkontorer er begyndt at etablere sig også uden for Godthåb for at yde rådgivning til lokale kommuner og erhvervsvirksomheder. På den anden side er hjemmestyret et udtryk for, at grønlænderne selv i stigende grad vil prøve at løse samfundets problemer ud fra landets egne forudsætninger. Lægdommersystemet er i god overensstemmelse med hjemmestyretanken, men skal ordningen fortsætte, må der skabes en bedre forståelse for at systemet ikke kan overleve uden politisk opbakning og støtte, ikke blot med de nødvendige bevillinger, men også ved at der gives kredsdommerne bedre muligheder for at varetage deres hverv uden afhængighed fra anden side.

Man har ikke hidtil gjort sig dette tilstrækkelig klart i Grønland. Retsvæsenet har ført en noget upåagtet tilværelse i forhold til andre af samfundslivets områder, erhvervslivet, uddannelsen, sundhedsvæsenet m. m., som har påkaldt sig større interesse i den offentlige debat. Der har uden for retsvæsenets egen snævre kreds ikke været nok viden og oplysning om retsordningen og dens problemer. Det må derfor hilses med glæde, at man med Agnete Weis Bentzons bog har fået en så fyldig og alsidig beskrivelse af det grønlandske lægdommersystem. Bogen rummer et væld af oplysninger om kredsretternes virksomhed og om retsudviklingen, som har stor betydning for den, der beskæftiger sig med det grønlandske retsvæsen, men den vil med sin analyse af samspillet mellem domstolenes virke og forholdene i det omgivende samfund tillige have værdi for enhver, der interesserer sig for retsforholdene i et udviklingssamfund.

Henning Brøndsted